

Een oude vondst van *Paraleucobryum longifolium* (Hedw.) Loeske in Nederland

Ben van Zanten

B.O. van Zanten. An old gathering of *Paraleucobryum longifolium* (Hedw.) Loeske from the Netherlands.

In Herbarium Groninganum (GRO) a fertile specimen of *Paraleucobryum longifolium* (Hedw.) Loeske was found which had been collected by H.C. van Hall between 1852 and 1871 near Witteveen, vicinity of Haren (Prov. of Groningen). This is the only record of this species from The Netherlands.

Bij toeval ontdekte ik in het mossenherbarium van Groningen een Nederlands exemplaar van een mos onder de naam *Paraleucobryum longifolium* (Hedw.) Loeske. Aangezien het niet bekend was dat deze soort in Nederland voorkwam is het exemplaar niet opgevraagd voor bewerking van de bladmosflora. Ik was uiteraard nieuwsgierig of de determinatie goed was (hetgeen inderdaad het geval bleek te zijn), door wie het verzameld was, waar het precies gevonden is en wanneer. In het convoluut bevindt zich een binnenetiket met de volgende tekst: "*Dicranum longifolium* Hedw. 138 D bis, Witteveen by Groningen" (met dubbele "n"). Een verzamelaar staat niet vermeld, maar na vergelijking van enkele ervoor in aanmerking komende handschriften werd al gauw duidelijk dat het etiket zonder enige twijfel was geschreven voor H.C. van Hall.

Op de Grote Provincie Atlassen van Groningen en Drenthe (Wolters-Noordhoff, 1988) staat geen Witteveen vermeld uit de omgeving van Groningen. Op de Historische Atlas van Groningen (verkend in 1898 en 1899) (Robas Producties, 1990) staat echter een Witteveen bij Haren aangegeven. Dat dit het Witteveen is waar het mos verzameld is kan wel als zeker aangenomen worden, aangezien Van Hall diverse mossen verzameld heeft met als locatie "Witteveen bij Haren" (zie Van Hall, 1832 en Abeleven, 1893). Op genoemde historische atlas staat aangegeven dat dit Witteveen toen geheel door bos omringd was. Aangezien *Paraleucobryum* een soort is van (vermolmd) hout en granietkeien lijkt het vrijwel zeker dat het mos in dit bos verzameld is. Het Witteveen bestaat nog steeds, maar nu als vijver in een nieuwbouwwijk van Haren. Eén van de straten in de omgeving heet nog Witveen.

Nu rest nog de vraag wanneer het mos verzameld is. Van Hall's Groninger tijd begon in 1826 als hoogleraar landhuishoudkunde en plantenfysiologie en eindigde in 1871 toen hij met emeritaat ging en naar Berg en Dal verhuisde. Zijn *Flora Belgii Septentrionalis* verscheen in 1832. Hierin worden al diverse mossoorten vermeld welke door hem verzameld werden o.a. in het Witteveen bij Haren (b.v. *Campylopus flexuosus*, *Dicranella*

cerviculata, etc.). Deze exemplaren bevinden zich echter niet in het Groninger herbarium daar de Universiteit toen nog geen herbarium had. Van Hall bezat echter wel een uitgebreid privé herbarium dat later naar Leiden is gegaan. In 1852 schreef Van Hall een brief aan de curatoren van de Universiteit van Groningen waarin hij wees op het gemis van een universitair herbarium (Paping, 1996, p. 139). In de hierop volgende jaren legde hij de grondslagen voor zo'n herbarium. Hij hield echter zijn privé herbarium strikt gescheiden van het universitaire herbarium (Paping, l.c.), zodat het onwaarschijnlijk is dat de voor 1952 verzamelde exemplaren in het Groninger herbarium terecht zijn gekomen. Uit bovenstaande gegevens mogen we dan ook concluderen dat de *Paraleucobryum* zeer waarschijnlijk tussen 1852 en 1871 is verzameld.

Het mos is op papier geplakt in een aantal kleine plukjes (één ervan bestaat echter uit kapselende *Campylopus pyriformis*). Veel van de bladeren hebben afgebroken bladtoppen hetgeen op een vegetatieve vermenigvuldiging zou kunnen duiden. Crum & Anderson (1981) veronderstellen ook een vegetatieve vermenigvuldiging door middel van breekblaadjes bij Noord-Amerikaans materiaal. Er zijn 2 seta's die vlak boven de basis zijn afgebroken en een heel jonge sporofyt (met huikje) waarvan de seta nog niet is uitgegroeid. De stengeltjes zijn ongeveer 1 cm lang, hetgeen klein is voor de soort. Verder komen de planten goed overeen met de beschrijvingen (inclusief de karakteristieke nerfdoorsnede) in b.v. Demaret (1961) en Smith (1978). Er is echter één verschil, de nerf omvat nl. in de bladbasis ca. 2/3 van de bladbreedte terwijl in de genoemde flora's 1/3 (Demaret) of 1/3-1/2 (Smith) wordt opgegeven. Limpricht (1890), Warnstorf (1904) en Nyholm (1986) vermelden echter dat de nerf de helft of meer van de bladbasis omvat en Crum & Anderson (1981) en Frahm & Frey (1995) geven de helft tot 2/3 op.

Paraleucobryum longifolium is een boreaal-montane soort welke vrij algemeen is in de Ardennen (Demaret, 1961), maar zeldzaam in NW-Duitsland en achteruitgaand (Düll & Meinunger, 1989). In het aangrenzende Nedersaksische laagland is de soort door Von Hübschmann (1982) en Koperski (1991) ingedeeld in de categorie van sterk bedreigde soorten. Uit dat gebied zijn in totaal 8 vondsten bekend waarvan 3 na 1980 (Koperski, 1988). De dichtstbijzijnde recente vondst daar ligt ongeveer 70 km van de Nederlandse grens.

Uit het bovenstaande blijkt dat het niet verwonderlijk is dat de soort ook in Nederland voorkwam en het moet m.i. niet uitgesloten worden dat hij weer ergens opduikt. Er moet uitgekeken worden naar een soort welke iets doet denken aan een kleine *Dicranum scoparium* met zeer lang en smal uitgetrokken en sterk falcate bladeren met een zeer brede nerf.

Literatuur

- Abeleven, Th.H.A.J., 1893. Nieuwe Lijst der Nederlandsche Blad- en Levermossen, in Prodrromus Florae Batavae, 2, 1 (ed. altera). MacDonald, Nijmegen.
- Crum, H.A. & L.E. Anderson, 1981. Mosses of Eastern North America, 1. Columbia Univ. Press, New York.
- Demaret, F. & É Castagne, 1961. Bryophytes, 2, 2, in: Robyns Flore générale de Belgique. Bruxelles.
- Düll, R. & L. Meinunger, 1989. Deutschlands Moose. IDH-Verlag, Bad Münster-eifel.
- Frahm, J-P. & W. Frey, 1995. Die Moos- und Farnpflanzen Europas, in: Gams, Kleine Kryptogamenflora, Aufl. 6.
- Hall, H.C. 1832, Flora Belgii Septentrionalis, deel 2, 1. Sepp & Zn., Amsterdam
- Hübschman, A. von, 1982. Über Verbreitung und Häufigkeitsgrad der Laub- und Lebermoose im Nordwestdeutschen Tiefland. Eine "Rote Liste" der Moose für Niedersachsen. Tuexenia, N.S. 2: 3-11.
- Koperski, M. 1988. Bryologische Beobachtungen im Staatsforst Sellhorn in der Lüneburger Heide. Jb. Naturw. Verein Fstm. Lbg. 38: 157-175.
- Koperski, M. 1991. Rote Liste der gefährdeten Moose in Niedersachsen und Bremen. 1. Fassung. Inform.d. Naturschutz Niedersachsen, 11, 5: 93-118.
- Limpricht, K.G. 1890. Die Laubmoose Deutschlands, Oesterreichs und der Schweiz, Abt. 1, in: Rabenhorst's Kryptogamen-Flora. Verlag Kummer, Leipzig.
- Nyholm, E. 1986. Illustrated Flora of Nordic Mosses, fasc. 1. Nordic Bryol. Soc, Lund.
- Paping, R.F.J. 1996. "Die waardige man", Prof. H.C. van Hall (1801-1874). REGIO-PROject, Groningen.
- Smith, A.J.E. 1978. The moss flora of Britain and Ireland. Cambridge Univ. Press.
- Warnstorf, C. 1904. Laubmoose, in: Kryptogamenflora der Mark Brandenburg, Bd. 2. Verlag Bornträger, Leipzig.